

ارزیابی عملکرد قانون بودجه ۱۴۰۳ کل کشور: حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۲۰۱۸۲
کد موضوعی: ۲۷۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۸/۱۵

عنوان گزارش:

ارزیابی عملکرد قانون بودجه ۱۴۰۳ کل کشور:
حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

نوع گزارش: طرح و لایحه ، نظارتی ، راهبردی

نام دفتر:

مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف)

تهیه و تدوین کنندگان:

سینا عصاره نژاد دزفولی، جواد صبوری کرج، سیدحسنعلی سیاحی زاده فرد

ناظر علمی:

موسی بیات

اظهار نظر کننده:

مهتاب قراخانو (دفتر مطالعات بخش عمومی)

گرافیک و صفحه آرایی:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسوی راد

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۳/۰۸/۲۷

واژه‌های کلیدی:

۱. قانون بودجه ۱۴۰۳ کل کشور

۲. دین

۳. مذهب

۴. تبلیغ

۵. بودجه دین و مذهب

۶. ارزیابی عملکرد قانون بودجه ۱۴۰۳

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۹
خلاصه مدیریتی.....	۷
۲. اعتبارات مصوب و ابلاغی حوزه دین به تفکیک هزینه‌ای و تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای در قانون بودجه سال ۱۴۰۳.....	۹
۳. میزان تحقق اعتبارات بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف.....	۱۶
۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۲۰
۴-۱. عدم کارآمدی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه ۱۴۰۳.....	۲۰
۴-۲. هزینه‌شدن بخش قابل توجهی از بودجه سازمان‌های دینی و تبلیغی جهت جبران خدمات کارکنان به‌دلایلی مانند عدم رشد متناسب بودجه دستگاه‌ها همگام با تورم سالیانه.....	۲۰
منابع و مآخذ.....	۲۱

فهرست جداول

جدول ۱. اعتبارات مصوب دستگاه‌های اجرایی حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف ذیل دستگاه سیاستگذار در سال ۱۴۰۳ (جدول ۷ قانون بودجه).....	۱۰
جدول ۲. اعتبارات مصوب متفرقه انتقال یافته به جداول (۷ و ۱۰) قانون بودجه ۱۴۰۳: حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف (جداول ۷-۱).....	۱۱
جدول ۳. برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه در سال ۱۴۰۳ (جدول ۹).....	۱۲
جدول ۴. جدول تفصیلی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳- مصوب هزینه‌کرد یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشور.....	۱۴
جدول ۵. میزان تحقق اعتبارات دستگاه‌های اجرایی بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف ذیل دستگاه سیاستگذار در ۷ ماه نخست سال ۱۴۰۳.....	۱۶
جدول ۶. میزان تحقق اعتبارات متفرقه انتقال یافته به جداول (۷ و ۱۰) قانون بودجه ۱۴۰۳ (جدول ۷-۱).....	۱۷
جدول ۷. میزان تحقق اعتبارات ردیف‌های متفرقه در ۷ ماه نخست سال ۱۴۰۳ (جدول ۹).....	۱۸
جدول ۸. جدول تفصیلی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون در سال ۱۴۰۳- میزان تحقق هزینه‌کرد یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری (جدول ۱۲).....	۱۸

ارزیابی عملکرد قانون بودجه ۱۴۰۳ کل کشور: حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

چکیده

در گزارش پیش‌رو، اعتبارات مصوب و تحقق یافته قانون بودجه سال ۱۴۰۳ دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف مورد بررسی قرار گرفت. بر این اساس، مجموع اعتبارات مصوب هزینه‌ای برای دستگاه‌های حوزه دین در قانون بودجه ۱۴۰۳ (۳۱۸,۹۸۷)، تملک‌داری‌های سرمایه‌ای (۲۵,۹۷۷) و مجموع آنها (۳۴۴,۹۶۴) میلیارد ریال بوده است. بیشترین اعتبار هزینه‌ای و تملک‌داری‌های سرمایه‌ای به ترتیب برای مرکز خدمات حوزه‌های علمیه (۱۱۴,۴۳۵ میلیارد ریال) و شورای عالی حوزه‌های علمیه (۱۲,۳۵۸ میلیارد ریال) و کمترین اعتبار هزینه‌ای و تملک‌داری‌های سرمایه‌ای (که صفر نبوده و به آنها اختصاص داده شده) به ترتیب برای دانشگاه اصول دین (۱۰۰ میلیارد ریال) و مجمع جهانی تقریب و دانشگاه مذاهب اسلامی هر کدام (۱۴۴ میلیون تومان) بوده است. براساس گزارش‌های دریافتی از دستگاه‌های حوزه دین، در ۷ ماهه نخست سال، بدون لحاظ کردن درآمدهای اختصاصی (اعتبارات بند «ب» تبصره «۱۳») این دستگاه‌ها، به‌طور میانگین حدود ۵۰٫۵ درصد از اعتبارات آنها تحقق یافته است. براساس این گزارش‌ها، میزان تحقق اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای و درآمدهای اختصاصی دستگاه‌های مذکور صفر بود.

بدون در نظر گرفتن درآمدهای اختصاصی، بیشترین و کمترین درصد تحقق اعتبارات به ترتیب برای مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی (۶۶ درصد) و شورای عالی حوزه‌های علمیه (۴۱ درصد) است. بخش عمده و اصلی مسئله به عدم تحقق بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (با موضوع تخصیص یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت در حوزه دین) و هزینه‌شدن بخش قابل توجهی از بودجه سازمان‌های دینی و تبلیغی جهت جبران خدمات کارکنان به‌دلایلی مانند عدم رشد متناسب بودجه دستگاه‌ها همگام با تورم سالیانه برمی‌گردد. نتیجه آنکه ایجاد ضمانت اجرا برای تحقق بند «ب» تبصره «۱۳» همچون سال‌های گذشته موفقیت‌آمیز نبوده است.

شرح / بیان مسئله

ارزیابی میزان و نحوه تحقق تخصیص اعتبارات تصویب شده در قوانین بودجه سنواتی و کاوش علل عملکرد پایین تر از میزان در نظر گرفته شده و یا عدم تخصیص این اعتبارات، یکی از مهم ترین گام های سیاستگذاری و قانونگذاری صحیح و یکی از اصلی ترین گام ها در دقیق تر شدن برآوردها و پیش بینی ها برای تهیه و تدوین لوایح و قوانین بودجه سنواتی است. به بیان دیگر، فهم علل هر کدام از موارد عدم تحقق تخصیص مقادیر در نظر گرفته شده و یا تخصیص کمتر یا بیشتر از این میزان در قوانین بودجه سنواتی، تأثیراتی فراوان در تحلیل ها و برآوردهای پیش رو خواهد داشت. به همین جهت، اکنون که بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده است، در گزارش پیش رو تلاش خواهد شد تا شمایی از میزان تحقق اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ ارائه و پس از آن در سایه تحلیل کلی ارقام، به بررسی مشکلات عدم عملکرد یا عدم اجرای هر یک از اعتبارات مورد نظر پرداخته شود، تا بتوان مبتنی بر این ارزیابی، مقدمات تصویب قانون بودجه کارآمدتری را برای سال ۱۴۰۴ رقم زد.

نقطه نظرات / یافته های کلیدی

مجموع اعتبارات مصوب هزینه ای برای دستگاه های حوزه دین در قانون بودجه ۱۴۰۳ (۳۱۸,۹۸۷)، تملک دارایی های سرمایه ای (۲۵,۹۷۷) و مجموع آنها (۳۴۴,۹۶۴) میلیارد ریال بوده است. بیشترین اعتبار هزینه ای و تملک دارایی های سرمایه ای به ترتیب برای مرکز خدمات حوزه های علمیه (۱۱۴,۴۳۵ میلیارد ریال) و شورای عالی حوزه های علمیه (۱۲,۳۵۸ میلیارد ریال) و کمترین اعتبار هزینه ای و تملک دارایی های سرمایه ای (که صفر نبوده و به آنها اختصاص داده شده) به ترتیب برای دانشگاه اصول دین (۱۰۰ میلیارد ریال) و مجمع جهانی تقریب و دانشگاه مذاهب اسلامی هر کدام (۱۴۴ میلیون تومان) بوده است. همچنین بیشترین و کمترین درآمد اختصاصی (که صفر نبوده و به آنها اختصاص داده شده) به ترتیب برای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۹۱,۷۵۰ میلیارد ریال) و دانشگاه معارف اسلامی (۱۲ میلیارد ریال) بوده است. همچنین جمع اعتبارات هزینه ای و تملک دارایی های سرمایه ای ردیف های متفرقه مصوب در سال ۱۴۰۳ برای دستگاه های حوزه دین و ارشاد اسلامی، به ترتیب (۶,۰۸۸) و (۱۴۱۵۰) میلیارد ریال و مجموع آنها (۲۰,۲۳۸) میلیارد ریال و بیشترین اعتبار مصوب ردیف های متفرقه در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، کمک به ستاد بازسازی عتبات با (۱۰,۰۴۴) میلیارد ریال) و کمترین اعتبار مربوط به مؤسسه فرهنگ علوم اسلامی قم با (۸۸ میلیارد ریال) بوده است.

بر اساس داده هایی که از دستگاه های حوزه دین و ارشاد اسلامی گردآوری شد، به صورت کلی بدون لحاظ کردن درآمد اختصاصی دستگاه ها، درصد تحقق اعتبارات حوزه دین در ۷ ماهه نخست اجرایی سازی قانون بودجه سال ۱۴۰۳، به طور میانگین ۵۰,۵ درصد بوده و بیشترین و کمترین درصد تحقق به ترتیب برای مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی با ۶۶ درصد و شورای عالی حوزه های علمیه با ۴۱ درصد بوده است و فقط مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و شورای عالی حوزه علمیه خراسان (۶۴ درصد) بیش از ۶۰ درصد از اعتبارات خود را دریافت کرده اند. بر اساس داده های به دست آمده، میزان تحقق اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای ردیف های متفرقه برای فعالیت های کمک به تأمین زیرساخت ها و هزینه های پشتیبانی از سفرهای زیارتی اربعین (سازمان اوقاف و امور خیریه)، کمک به ستاد بازسازی عتبات عالیات، صندوق توسعه قرآنی کشور (سازمان تبلیغات اسلامی)، مجمع عالی حکمت اسلامی و مؤسسه جهانی ولایت و شبکه ولایت صفر بوده و به رغم پیگیری های مکرر، از سایر دستگاه ها اطلاعاتی دریافت نشد.

بر اساس مکاتبات صورت گرفته با دستگاه های حوزه دین و ارشاد اسلامی، تعداد ۱۴ عدد از دستگاه های این حوزه میزان تحقق اعتبارات مربوط به بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳، با موضوع تخصیص یک درصد از هزینه های شرکت های دولتی، بانک ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت در حوزه دین و تبلیغ را صفر اعلام کرده و از طرف بقیه این دستگاه ها نیز اطلاعاتی درباره این بند دریافت نشد.

■ پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

بنابر بند «ه» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۴۰۲، شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت موظف بودند که ۱٪ از هزینه‌های خود را صرف «هم‌افزایی و ارتقای فعالیت‌ها و تولیدات فرهنگی از قبیل موضوعات قرآنی و ...» کنند. اگرچه هیچ عملکردی برای دستگاه‌های حوزه دین و ارشاد نداشت، اما مجدداً مفاد بند مزبور در بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ تکرار شد؛ با این تفاوت که در پایان ماده تأکید شده: «در صورت استنکاف دستگاه‌های مشمول این بند، خزانه‌داری کل کشور مکلف است به صورت سه‌ماهه از سر جمع اعتبارات مذکور برداشت و به حساب فوق‌الذکر برای فعالیت‌های یاد شده واریز نماید». در واقع با اضافه کردن این فرایند تلاش شد که نوعی از ضمانت اجرا برای این قانون، در ماده مزبور تعبیه شود، اما براساس گزارش‌های اخذ شده در ۷ ماهه نخست سال جاری اعتبارات موضوع این بند عملکردی نداشته است.

به‌علاوه اینکه در نظر گرفتن چنین اعتباراتی که تجارب گذشته حاکی از عدم تحقق آنها در زمان اجرایی‌سازی قانون بودجه است، علاوه بر طفیلی کردن حوزه دین و فرهنگ نسبت به دیگر حوزه‌ها، این تصور را برای سیاستگذاران و قانونگذاران به وجود می‌آورد که اعتبارات لازم جهت انجام وظایف دستگاه‌های حوزه دین و تبلیغ در قانون تأمین شده و طبیعتاً این دستگاه‌ها باید مطابق با آن در حوزه مربوط به خود عملکرد داشته باشند، حال آنکه همان‌طور که بیان شد، گزارش‌های دریافت شده در هر دو سال پیاپی، حاکی از آن بوده که در عمل این مفاد ماده هیچ‌گونه عملکردی نداشته است.

در قوانین بودجه دو اخیر (سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳)، سهم فصل فرهنگ در کل بودجه کشور همواره کمتر از ۲ درصد بوده است. فارغ از مشکلات کمبود اعتبارات این عرصه، غالب سازمان‌های دینی و تبلیغی اذعان دارند که مجبورند هر ساله درصد قابل توجهی از اعتبارات خود را صرف هزینه‌های اجتناب‌ناپذیری مانند جبران خدمات کارکنان کنند. سازمان‌ها بیش از ۵۰٪ از اعتبارات تخصیصی خود را - که حدود ۸۰٪ از بودجه مصوب آنها در قانون بودجه ۱۴۰۳ است - صرف حقوق و دستمزد نیروی انسانی می‌کنند و باقی‌مانده اعتبارات، توانایی پوشش دادن برنامه‌های مصوب را ندارد. مضاف آنکه با افزایش تورم، درصد مرتبط با حقوق و دستمزد رفته‌رفته بیشتر می‌شود و برعکس این نسبت، سهم اعتبارات برنامه‌ای کاهش می‌یابد و این به معنای افت عملکرد و اثرگذاری این سازمان‌هاست.

۱. مقدمه

از حیث قانونی، ماده (۱) قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶/۰۶/۰۱ در تعریف بودجه کل کشور بیان می‌دارد: «بودجه کل کشور، برنامه مالی دولت است که برای یک سال مالی تهیه و حاوی پیش‌بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار و برآورد هزینه‌ها برای انجام عملیاتی که منجر به نیل سیاست‌ها و هدف‌های قانونی می‌شود، بوده و از سه قسمت به شرح زیر تشکیل می‌شود:

۱. بودجه عمومی دولت که شامل اجزای زیر است: الف) پیش‌بینی دریافت‌ها و منابع تأمین اعتبار که به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم در سال مالی قانون بودجه به‌وسیله دستگاه‌ها از طریق حساب‌های خزانه‌داری کل اخذ می‌گردد. ب) پیش‌بینی پرداخت‌هایی که از محل درآمدهای عمومی و یا اختصاصی برای اعتبارات جاری عمرانی و اختصاصی دستگاه‌های اجرایی می‌تواند در سال مالی مربوط انجام گردد. ۲. بودجه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها شامل پیش‌بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار. ۳. بودجه مؤسساتی که تحت عنوانی غیر از عناوین فوق در بودجه کل کشور منظور می‌شود» [۱]. بنابراین به نظر می‌رسد که مؤلفه‌های «بودجه کشور» عبارتند از: «پیش‌بینی درآمدهای کشور»، «برآورد و اجازه هزینه‌های کشور»، «محدود به زمان بودن»، «اهداف قانونی یا وظایف دولت (حکومت)» و «تهیه و تصویب توسط مراجع قانونی» [۲].

ارزیابی میزان و نحوه تحقق تخصیص اعتبارات تصویب‌شده در قوانین بودجه سنواری و کاوش علل عملکرد پایین‌تر از میزان در نظر گرفته شده و یا عدم تخصیص این اعتبارات، یکی از مهم‌ترین گام‌های سیاست‌گذاری و قانونگذاری صحیح و یکی از اصلی‌ترین گام‌ها در دقیق‌تر شدن برآوردها و پیش‌بینی‌ها برای تهیه و تدوین لوایح و قوانین بودجه سنواری است. به بیان دیگر، فهم علل هر کدام از موارد عدم تحقق تخصیص مقادیر در نظر گرفته شده و یا تخصیص کمتر یا بیشتر از این میزان در قوانین بودجه سنواری، تأثیراتی فراوان در تحلیل‌ها و برآوردهای پیش‌رو خواهد داشت [۳]. به همین جهت، اکنون که بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده است، در گزارش پیش‌رو تلاش خواهد شد تا شمایلی از میزان تحقق اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در **قانون بودجه سال ۱۴۰۳** ارائه و پس از آن در سایه تحلیل کلی ارقام، به بررسی مشکلات عدم عملکرد یا عدم اجرای هر یک از اعتبارات مورد نظر پرداخته شود، تا بتوان مبتنی بر این ارزیابی، مقدمات تصویب قانون بودجه کارآمدتری را برای سال ۱۴۰۴ رقم زد.

۲. اعتبارات مصوب و ابلاغی حوزه دین به تفکیک هزینه‌ای و تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای در قانون بودجه سال ۱۴۰۳

مجموع اعتبارات مصوب دستگاه‌های اجرایی ذیل دستگاه سیاستگذار در سال ۱۴۰۳ به تفکیک اعتبارات هزینه‌ای و اعتبارات تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای در جدول زیر دیده می‌شوند:

جدول ۱. اعتبارات مصوب دستگاه‌های اجرایی حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف ذیل دستگاه سیاستگذار در سال ۱۴۰۳ (جدول ۷ قانون بودجه)

شماره طبقه‌بندی	عنوان دستگاه اصلی / اجرایی	هزینه‌های			تملک‌داری‌های سرمایه‌ای		
		عمومی	متفرقه	جمع	عمومی	متفرقه	جمع
۱۱۴۰۳۰	مؤسسه نشر آثار حضرت امام قدس سره	۱,۸۱۳,۸۹۷	۰	۱,۸۱۳,۸۹۷	۶۹,۳۲۲	۰	۶۹,۳۲۲
۱۱۴۱۵۰	آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره)	۱,۰۰۶,۱۹۹	۰	۱,۰۰۶,۱۹۹	۱۴۴,۸۷۲	۰	۱۴۴,۸۷۲
۱۰۹۵۰۰	سازمان اوقاف و امور خیریه	۱,۱۸۱,۵۰۴	۱۳۲,۰۰۰	۱,۳۱۳,۵۰۴	۸,۸۴۰	۰	۸,۸۴۰
۱۰۹۵۰۳	سازمان اوقاف و امور خیریه، حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون	۸,۵۶۹,۹۸۲	۰	۸,۵۶۹,۹۸۲	۰	۰	۰
۱۱۳۶۳۰	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها	۶,۵۷۴,۰۷۶	۰	۶,۵۷۴,۰۷۶	۳,۰۹۲	۰	۳,۰۹۲
۱۱۳۶۳۲	نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها	۶۱۹,۱۲۶	۰	۶۱۹,۱۲۶	۰	۰	۰
۱۱۳۶۳۳	دانشگاه معارف اسلامی	۵۳۶,۰۴۸	۰	۵۳۶,۰۴۸	۶۸,۵۸۴	۰	۶۸,۵۸۴
۱۱۳۶۳۵	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها - پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی	۱۹۸,۴۴۹	۰	۱۹۸,۴۴۹	۰	۰	۰
۱۱۴۴۵۰	دانشگاه شهید مطهری	۴۰۹,۱۲۶	۰	۴۰۹,۱۲۶	۴,۴۲۰	۰	۴,۴۲۰
۱۱۴۴۶۰	دانشگاه امام صادق (ع)	۷۰۱,۴۹۹	۲۰۰,۰۰۰	۹۰۱,۴۹۹	۰	۰	۰
۱۱۴۴۶۱	دانشگاه اصول دین	۱۰۰,۰۰۰	۰	۱۰۰,۰۰۰	۰	۰	۰
۱۰۹۵۰۱	دانشگاه علوم و معارف قرآنی	۱,۲۴۸,۶۰۸	۰	۱,۲۴۸,۶۰۸	۹۷,۲۳۷	۰	۹۷,۲۳۷
۱۰۹۶۰۰	سازمان حج و زیارت	۴۰۹,۳۳۸	۰	۴۰۹,۳۳۸	۰	۰	۰
۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۳۲,۱۲۷,۳۹۰	۱,۳۲۳,۹۶۰	۳۳,۴۵۱,۳۵۰	۸,۵۷۴,۶۷۱	۰	۸,۵۷۴,۶۷۱
۱۱۴۰۲۸	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	۱۳,۷۸۹,۴۵۲	۲۷۰,۰۰۰	۱۴,۰۵۹,۴۵۲	۱۴۹,۷۰۱	۰	۱۴۹,۷۰۱
۱۱۴۰۳۳	مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی	۱,۱۲۰,۳۸۹	۰	۱,۱۲۰,۳۸۹	۱,۴۴۹	۰	۱,۴۴۹
۱۱۴۰۴۳	مجمع جهانی اهل بیت	۲,۰۰۱,۶۶۴	۶۰,۰۰۰	۲,۰۶۱,۶۶۴	۵,۲۹۵	۰	۵,۲۹۵
۱۱۴۰۴۸	دانشگاه اهل بیت	۷۰۷,۳۱۹	۰	۷۰۷,۳۱۹	۵,۲۹۵	۰	۵,۲۹۵
۱۱۴۹۰۰	دانشگاه مذاهب اسلامی	۷۶۳,۲۴۴	۰	۷۶۳,۲۴۴	۱,۴۴۹	۰	۱,۴۴۹
۱۱۴۰۰۷	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم	۷,۳۰۱,۷۶۰	۰	۷,۳۰۱,۷۶۰	۴,۸۲۹	۰	۴,۸۲۹
۱۱۴۰۱۲	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی	۲,۶۸۱,۶۱۳	۰	۲,۶۸۱,۶۱۳	۳,۰۴۸	۰	۳,۰۴۸
۱۱۴۰۲۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه	۴۵,۹۶۸,۷۱۱	۰	۴۵,۹۶۸,۷۱۱	۱۲,۳۵۸,۸۵۱	۰	۱۲,۳۵۸,۸۵۱
۱۱۴۳۱۸	شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خواران	۱۰,۸۶۰,۹۱۶	۰	۱۰,۸۶۰,۹۱۶	۱,۳۵۲,۱۳۹	۰	۱,۳۵۲,۱۳۹
۱۱۴۰۰۲	شورای عالی حوزه علمیه خراسان	۵,۹۳۹,۴۹۸	۰	۵,۹۳۹,۴۹۸	۶۱,۶۳۶	۰	۶۱,۶۳۶
۱۱۴۰۸۴	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه	۱۱۴,۴۳۵,۹۶۵	۰	۱۱۴,۴۳۵,۹۶۵	۹۶۵,۸۱۳	۰	۹۶۵,۸۱۳
۱۱۴۲۰۰	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)	۳,۳۲۹,۹۰۷	۰	۳,۳۲۹,۹۰۷	۳۵,۷۳۵	۰	۳۵,۷۳۵
۱۱۴۳۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی	۱۹,۱۳۸,۱۵۵	۴۰۰,۰۰۰	۱۹,۵۳۸,۱۵۵	۱۸۰,۶۰۷	۰	۱۸۰,۶۰۷
۱۱۴۳۱۰	مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی	۲,۱۵۷,۴۸۳	۰	۲,۱۵۷,۴۸۳	۷۷,۲۶۵	۰	۷۷,۲۶۵
۱۱۴۳۱۱	بنیاد دائرةالمعارف اسلامی	۸۰۶,۲۹۹	۰	۸۰۶,۲۹۹	۰	۰	۰
۱۱۴۳۱۲	پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی	۹۰۶,۸۳۱	۰	۹۰۶,۸۳۱	۱۳,۳۵۷	۰	۱۳,۳۵۷
۱۱۴۳۱۳	شورای سیاستگذاری ائمه جمعه	۲,۰۹۷,۹۷۱	۰	۲,۰۹۷,۹۷۱	۱۱,۸۶۸	۰	۱۱,۸۶۸
۱۱۴۳۱۴	مرکز رسیدگی به امور مساجد	۱,۱۶۱,۰۲۳	۰	۱,۱۶۱,۰۲۳	۵۰,۲۲۲	۰	۵۰,۲۲۲
۱۱۴۳۱۵	ستاد اقامه نماز	۹۸۲,۵۷۵	۰	۹۸۲,۵۷۵	۹,۶۵۸	۰	۹,۶۵۸
۱۱۴۳۱۶	مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی	۱,۱۰۳,۵۲۳	۰	۱,۱۰۳,۵۲۳	۱۹۷,۸۸۰	۰	۱۹۷,۸۸۰
۱۱۴۳۱۷	مؤسسه دایرةالمعارف فقه اسلامی	۲۲۷,۶۴۰	۰	۲۲۷,۶۴۰	۰	۰	۰

شماره طبقه‌بندی	عنوان دستگاه اصلی/ اجرایی	هزینه‌های			تملک‌داری‌های سرمایه‌ای		
		عمومی	متفرقه	جمع	عمومی	متفرقه	جمع
۱۱۴۳۱۹	مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت	۲۸۳,۲۳۱	۰	۲۸۳,۲۳۱	۱,۴۴۹	۰	۲۸۴,۶۸۰
۱۱۴۳۲۲	نماینده‌گری ولی فقیه در امور حج و زیارت	۱۸۸,۱۵۸	۰	۱۸۸,۱۵۸	۰	۰	۱۸۸,۱۵۸
۱۱۴۳۲۵	مرکز رسیدگی به امور مساجد- امور مساجد خراسان بزرگ (رضوی، شمالی و جنوبی)	۷۰۰,۰۵۳	۰	۷۰۰,۰۵۳	۰	۰	۷۰۰,۰۵۳
۱۱۴۳۵۰	ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر	۱,۵۵۸,۸۰۳	۰	۱,۵۵۸,۸۰۳	۴۸۸,۲۰۴	۰	۲,۰۴۷,۰۰۷
۱۱۵۶۰۰	حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی	۸,۱۷۴,۰۹۲	۰	۸,۱۷۴,۰۹۲	۹۸۵,۵۲۶	۰	۹,۱۵۹,۶۱۸
۱۱۴۴۰۰	جامعه‌المصطفی العالمیه	۱۲,۷۱۹,۷۶۶	۰	۱۲,۷۱۹,۷۶۶	۴۵,۳۹۵	۰	۱۲,۷۶۵,۱۶۱
	مجموع	۳۱۶,۶۰۱,۲۸۳	۲,۳۸۵,۹۶۰	۳۱۸,۹۸۷,۲۴۳	۲۵,۹۷۷,۷۰۹	۰	۳۴۴,۹۶۴,۹۵۲

مأخذ: [۷]

براساس جدول (۱)، مجموع اعتبارات مصوب هزینه‌های برای دستگاه‌های حوزه دین در **قانون بودجه ۱۴۰۳** (۳۱۸,۹۸۷)، تملک‌داری‌های سرمایه‌ای (۲۵,۹۷۷) و مجموع آنها (۳۴۴,۹۶۴) میلیارد ریال بوده است. بیشترین اعتبار هزینه‌ای و تملک‌داری‌های سرمایه‌ای به ترتیب برای مرکز خدمات حوزه‌های علمیه (۱۱۴,۴۳۵ میلیارد ریال) و شورای عالی حوزه‌های علمیه (۱۲,۳۵۸ میلیارد ریال) و کمترین اعتبار هزینه‌ای و تملک‌داری‌های سرمایه‌ای (که صفر نبوده و به آنها اختصاص داده شده) به ترتیب برای دانشگاه اصول دین (۱۰۰ میلیارد ریال) و مجمع جهانی تقریب و دانشگاه مذاهب اسلامی هر کدام (۱۴۴ میلیون تومان) بوده است.

در جدول زیر، اعتبارات مصوب متفرقه انتقال یافته به جداول ۷ و ۱۰ ماده واحده ۱۴۰۳ به تفکیک اعتبارات هزینه‌ای و اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای به همراه موضوع اعتبار و عنوان دستگاه ذکر شده است.

جدول ۲. اعتبارات مصوب متفرقه انتقال یافته به جداول (۷ و ۱۰) قانون بودجه ۱۴۰۳: حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف (جداول ۱-۷)

شماره طبقه‌بندی ۱۴۰۳	کد دستگاه	عنوان دستگاه	موضوع	مصوب ۱۴۰۳	
				هزینه‌های	تملک‌داری‌های سرمایه‌ای
۷۵۰۰۰۰	۰				
۷۵۰۰۰۰-۳۳	۱۰۹۵۰۰	سازمان اوقاف و امور خیریه	سازمان اوقاف و امور خیریه- کمک به آستان‌های مقدس	۱۳۲,۰۰۰	۰
۷۵۰۰۰۰-۴۶	۱۱۴۰۲۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه	ساخت مؤسسه موضوع‌شناسی و اولین موزه مفهومی دینی جهان	۰	۲,۰۰۰,۰۰۰
۷۵۰۰۰۰-۴۷	۱۱۴۰۲۸	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی- رایزنی فرهنگی آفریقای جنوبی	۲۷۰,۰۰۰	۰
۷۵۰۰۰۰-۴۸	۱۱۴۰۴۳	مجمع جهانی اهل بیت	مجمع جهانی اهل بیت- مرکز اسلامی آفریقای جنوبی	۶۰,۰۰۰	۰
۷۵۰۰۰۰-۱۲۱	۱۱۴۳۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی	سازمان تبلیغات اسلامی- بابت بنیاد نهضت سازمان تبلیغات اسلامی	۲۰۰,۰۰۰	۰
۷۵۰۰۰۰-۱۲۲	۱۱۴۳۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی	سازمان تبلیغات اسلامی- کمک به بنیاد ملی نهضت ملی پیشرفت بانوان	۲۰۰,۰۰۰	۰
		مجموع		۸۶۲,۰۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰

مأخذ: [۷]

در ادامه، برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه در سال ۱۴۰۳ به تفکیک اعتبارات هزینه‌ای و اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای و همچنین عنوان اعتبار بیان شده است.

جدول ۳. برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه در سال ۱۴۰۳ (جدول ۹)

شماره طبقه‌بندی ۱۴۰۳ / ردیف	عنوان	هزینه‌ای	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	جمع کل (میلیون ریال)
۵۵۰۰۰۰	اعتبارات ردیف‌های موردی (موقت)			
۳۰	ستاد بازاریابی اعتبارات - کمک	۴۴,۰۰۰	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰,۰۴۴,۰۰۰
۴۲	مؤسسه فرهنگ علوم اسلامی قم	۸۸,۰۰۰	۰	۸۸,۰۰۰
۴۷	کمک به آستان‌های مقدس	۱۷۶,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۱۷۶,۰۰۰
۵۹	سازمان تبلیغات اسلامی - صندوق توسعه قرآنی کشور	۵۰۰,۰۰۰	۰	۵۰۰,۰۰۰
۶۶	شورای عالی حوزه‌های علمیه - کمک به احداث و تکمیل حوزه‌های علمیه	۰	۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
۸۳	مؤسسه اخلاق و تربیت	۲۰۰,۰۰۰	۰	۲۰۰,۰۰۰
۸۴	مجمع عالی حکمت اسلامی	۱۵۰,۰۰۰	۰	۱۵۰,۰۰۰
۸۵	مؤسسه علم و تمدن و عرفان	۱,۲۰۰,۰۰۰	۰	۱,۲۰۰,۰۰۰
۸۶	مؤسسه جهانی ولایت و شبکه ولایت	۵۰۰,۰۰۰	۰	۵۰۰,۰۰۰
۸۷	دائرة المعارف فقه	۱۰۰,۰۰۰	۰	۱۰۰,۰۰۰
۸۸	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	۱۰۰,۰۰۰	۰	۱۰۰,۰۰۰
۹۵	کمک به مؤسسه شهید مطهری	۱۵۰,۰۰۰	۰	۱۵۰,۰۰۰
۹۸	سازمان تبلیغات اسلامی - هیئت رزمندگان اسلام	۱۸۰,۰۰۰	۰	۱۸۰,۰۰۰
۹۹	شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خاوران - احداث حوزه علمیه خاوران	۴۰۰,۰۰۰	۲۵۰,۰۰۰	۶۵۰,۰۰۰
۱۱۱	کمک به کمیته هماهنگی و توسعه تسهیلات و خدمات اربعین در عراق (۱۰۰۰) و کمک به مؤسسه بحر نجف اشرف (۱۰۰۰)	۲,۰۰۰,۰۰۰	۰	۲,۰۰۰,۰۰۰
۱۳۵	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی - طرح بلاغ	۳۰۰,۰۰۰	۰	۳۰۰,۰۰۰
۱۵۳	کمک بابت تکمیل مصلی نماز جمعه شهرستان رامیان	۰	۲۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
مجموع		۶,۰۸۸,۰۰۰	۱۴۱۵۰۰۰۰	۲۰,۲۳۸,۰۰۰

مأخذ: [۷]

براساس جدول (۳)، مجموع اعتبارات هزینه‌ای و تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای ردیف‌های متفرقه مصوب در سال ۱۴۰۳ برای دستگاه‌های حوزه دین و ارشاد اسلامی، به ترتیب (۶,۰۸۸) و (۱۴,۱۵۰) میلیارد ریال و مجموع آنها (۲۰,۲۳۸) میلیارد ریال بوده است. بیشترین اعتبار مصوب ردیف‌های متفرقه در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، کمک به ستاد بازسازی عتبات با (۱۰,۰۴۴) میلیارد ریال و کمترین اعتبار مربوط به مؤسسه فرهنگ علوم اسلامی قم با (۸۸) میلیارد ریال بوده است.

در جدول زیر، به شکل تفصیلی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون در سال ۱۴۰۳ با موضوع هزینه کرد یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت موضوع ماده (۵) [قانون مدیریت خدمات کشوری](#) آمده است.

در جدول زیر، به شکل تفصیلی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون در سال ۱۴۰۳ با موضوع هزینه کرد یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت موضوع ماده (۵) [قانون مدیریت خدمات کشوری](#) آمده است.

شایان ذکر است که مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۴۰۳/۰۵/۰۲ با تصویب ماده واحده‌ای با عنوان «قانون اصلاح تبصره‌های «۶» و «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور»، بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه ۱۴۰۳ را بدین شکل اصلاح نمود:

«در بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور قبل از عبارت «مکلفند» عبارت «به‌استثنای شرکت‌های زیان‌ده، دارای زیان انباشته و سربه‌سر مندرج در پیوست شماره (۳) این قانون و شرکت‌هایی که یک درصد (۱۵) هزینه آنها بیش از کل سود آنها بر مبنای ارقام مندرج در پیوست شماره (۳) این قانون است» و بعد از عبارت «برای فعالیت‌های یادشده واریز نماید.» عبارت «اعتبارات مربوط به مصارف موضوع این حکم، متناسب با میزان وصول اختصاص می‌یابد.» اضافه می‌شود».

بر این اساس، با مستثنا کردن تعداد قابل توجهی از شرکت‌ها عملاً میزان اعتبارات مصوب این بند به طرز چشمگیری کاهش یافت اما جدول ۱۲ این قانون مورد اصلاح قرار نگرفت.

جدول ۴. جدول تفصیلی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ - مصوب هزینه کرد یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی
موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشور

شماره طبقه‌بندی دستگاه اجرایی/ ردیف	عنوان دستگاه/ برنامه	مبلغ (میلیون ریال)
۱۰۹۵۰۳	سازمان اوقاف و امور خیریه - حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون	۳,۱۰۰,۰۰۰
۱	برنامه‌های ویژه فرهنگی در مدارس علوم دینی اهل سنت	۳,۱۰۰,۰۰۰
۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۳۶,۲۰۰,۰۰۰
۱	تکمیل پروژه‌های نیمه‌تمام عمرانی، فرهنگی، دینی و مذهبی (توزیع براساس آیین‌نامه بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه ۱۴۰۳)	۱۸,۶۰۰,۰۰۰
۲	حمایت و پشتیبانی از مؤسسات و فعالان قرآنی، فرهنگی، هنری، خانواده و جوانی جمعیت و سایر نهادهای دینی (توزیع براساس آیین‌نامه بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳)	۱۱,۰۰۰,۰۰۰
۳	تقویت و توسعه کمی و کیفی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد کشور در راستای مسجد محوری	۲,۰۰۰,۰۰۰
۹	تولید پویانمایی و بازی‌های رایانه‌ای و زنجیره صنایع فرهنگی مرتبط با آن در راستای تقویت باورهای دینی و ملی و پرورش اجتماعی نسل کودک و نوجوان	۴,۰۰۰,۰۰۰
۱۵	برنامه‌های بین‌المللی علم و قرآن (پژوهشکده علم و تحول راهبری)	۶۰۰,۰۰۰
۱۱۴۰۰۷	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم	۱,۰۰۰,۰۰۰
۱	سامان‌دهی و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی و ترویجی و حمایت از تولید محتوای فرهنگی و هنری در فضای مجازی	۱,۰۰۰,۰۰۰
۱۱۴۰۲۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه	۱۰,۰۰۰,۰۰۰
۱	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی ترویجی ستادهای راهبری و کانون‌های تبلیغ حوزه‌های علمیه	۲,۰۰۰,۰۰۰
۲	اجرای طرح امین و طرح هجرت	۸,۰۰۰,۰۰۰
۱۱۴۰۲۵	شورای عالی حوزه علمیه خراسان	۳,۰۰۰,۰۰۰
۱	اجرای طرح امین و طرح هجرت	۳,۰۰۰,۰۰۰
۱۱۴۰۲۸	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	۸,۱۵۰,۰۰۰
۱	تقویت فعالیت‌ها و تولیدات مؤثر فرهنگی بین‌المللی در جهت تقویت گفتمان انقلاب اسلامی و معرفی فرهنگ، تاریخ، ادبیات و مفاخر کشور در سطح بین‌المللی	۶,۱۵۰,۰۰۰
۲	حمایت از برنامه‌های فرهنگی مجمع جهانی فقه اسلامی	۵۰۰,۰۰۰
۳	حمایت از برنامه‌های مجمع جهانی صلح اسلامی	۵۰۰,۰۰۰
۴	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی صندوق بلاغ در خارج از کشور	۵۰۰,۰۰۰
۵	مؤسسه نور مبین	۵۰۰,۰۰۰
۱۱۴۰۳۳	مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی	۱,۰۰۰,۰۰۰
۱	توسعه همکاری‌های فرهنگی بین‌المللی، برگزاری دوره‌های آموزشی و توجیهی و ایجاد، حمایت و اعزام	۱,۰۰۰,۰۰۰
۱۱۴۰۴۳	مجمع جهانی اهل بیت	۸۰۰,۰۰۰
۱	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و دینی در خارج از کشور (شبکه ثقلین)	۵۰۰,۰۰۰
۲	دانشگاه اهل بیت	۳۰۰,۰۰۰
۱۱۴۲۰۰	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)	۱,۰۰۰,۰۰۰
۱	تقویت طرح ولایت	۱,۰۰۰,۰۰۰
۱۱۴۳۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی	۲۵,۳۵۰,۰۰۰

شماره طبقه‌بندی دستگاه اجرایی/ ردیف	عنوان دستگاه/ برنامه	مبلغ (میلیون ریال)
۱	تقویت و گسترش سنت حسنه اعتکاف ویژه با مخاطب نوجوان و جوان (ستاد مرکزی اعتکاف)	۱,۷۰۰,۰۰۰
۲	کمک به مؤسسات و هیئت‌های دینی مذهبی	۲,۲۰۰,۰۰۰
۳	بنیاد هدایت	۹۵۰,۰۰۰
۴	کمک به مساجد کشور در طرح مسجدمحوری از طریق شورای پشتیبانی امور مساجد استان‌ها	۵,۰۰۰,۰۰۰
۵	گسترش فعالیت‌های حفظ موضوعی قرآن کریم و تقویت فعالیت‌های مؤسسات قرآنی کشور (مندوق توسعه قرآنی)	۴,۰۰۰,۰۰۰
۶	ستاد مرکزی اربعین - حوزه فعالیت‌های دینی و مذهبی	۲۰۰,۰۰۰
۷	تقویت و گسترش فعالیت‌ها و رویدادهای فرهنگی - دینی جریان‌ساز و میدانی در سراسر کشور	۲,۰۰۰,۰۰۰
۸	کمک به مؤسسات فرهنگی و آموزشی	۱,۰۰۰,۰۰۰
۱۰	کمک به تقویت و توسعه برنامه‌های فرهنگی تربیتی بسیج دانش‌آموزی	۱۰۰,۰۰۰
۱۱	تقویت پایگاه جریان‌ساز برای حلقه‌های میانی جبهه فرهنگی - فکری انقلاب اسلامی (سرچشمه نور انقلاب اسلامی)	۱,۲۰۰,۰۰۰
۱۲	حمایت از حلقه‌های میانی مردمی فرهنگی	۱,۸۰۰,۰۰۰
۱۳	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی بنیاد سپهر	۴۰۰,۰۰۰
۱۴	حمایت طرح ولایت (مؤسسه شمیم معرفت علوی)	۸۰۰,۰۰۰
۱۵	حمایت از برنامه‌های معارف اسلامی (مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام نور)	۲۰۰,۰۰۰
۱۶	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی بنیاد بین‌المللی عاشورا	۱۵۰,۰۰۰
۱۷	حمایت از برنامه‌های مؤسسه فرهنگ علوم اسلامی قم	۳۰۰,۰۰۰
۱۸	حمایت از برنامه‌های مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت	۳۰۰,۰۰۰
۱۹	کنکره بین‌المللی نهج البلاغه	۵۰,۰۰۰
۲۰	دانشکده معارف و اندیشه اسلامی قم	۱۰۰,۰۰۰
۲۱	مجتمع فرهنگی رزمندگان اسلام	۱۵۰,۰۰۰
۲۲	مسجد و حسینیه ثامن‌الائمه تهران	۱۰۰,۰۰۰
۲۳	حمایت از برنامه‌های فرهنگی ویژه جوانان و نوجوانان مؤسسه خدمات مشاوره‌ای و پژوهش‌های آستان قدس رضوی (جوانان آستان قدس رضوی)	۱,۶۵۰,۰۰۰
۲۴	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی	۱,۰۰۰,۰۰۰
مجموع		۸۹,۶۰۰,۰۰۰

مأخذ: [۷]

براساس داده‌های موجود در جدول (۴) (ارقام مندرج در جدول بر اساس اصلاحیه مجلس، مورد بازنگری قرار نگرفت)، مجموع اعتبارات بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با موضوع یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری در حوزه دین و تبلیغ، (۸۹,۶۰۰,۰۰۰) میلیون ریال بوده که بیشترین و کمترین آن به ترتیب برای تکمیل پروژه‌های نیمه‌تمام عمرانی، فرهنگی، دینی و مذهبی با (۱۸,۶۰۰,۰۰۰) میلیون ریال و کنکره بین‌المللی نهج البلاغه با (۵۰,۰۰۰) میلیون ریال بوده است.

براساس داده‌هایی که از سازمان‌های حوزه دین، گردآوری شد و در جدول (۵) بیان شد، به صورت کلی بدون لحاظ کردن درآمد اختصاصی دستگاه‌ها، درصد تحقق اعتبارات حوزه دین در ۷ ماهه نخست اجرایی سازی **قانون بودجه سال ۱۴۰۳**، به طور میانگین ۵۰٫۵ درصد، نسبت به کل میزان بودجه مصوب سال ۱۴۰۳ بوده و بیشترین و کمترین درصد تحقق به ترتیب برای مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی با ۶۶ درصد و شورای عالی حوزه‌های علمیه با ۴۱ درصد بوده است و فقط مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و شورای عالی حوزه علمیه خراسان (۶۴ درصد) بیش از ۶۰ درصد از اعتبارات خود را دریافت کرده‌اند.

جدول ۶. میزان تحقق اعتبارات متفرقه انتقال یافته به جداول (۷ و ۱۰) قانون بودجه ۱۴۰۳ (جدول ۷-۱)^۱

شماره طبقه‌بندی ۱۴۰۳	کد دستگاه	عنوان دستگاه	موضوع	تحقق یافته ۷ ماه نخست سال ۱۴۰۳		جمع کل	درصد تحقق (میلیون ریال)
				هزینه‌ای	تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای		
۷۵۰۰۰۰		۰					
۷۵۰۰۰۰-۳۳	۱۰۹۵۰۰	سازمان اوقاف و امور خیریه	سازمان اوقاف و امور خیریه- کمک به آستان‌های مقدس	۱۲۴,۰۸۰	۰	۱۲۴,۰۸۰	۱۰۰
۷۵۰۰۰۰-۴۸	۱۱۴۰۴۳	مجمع جهانی اهل بیت	مجمع جهانی اهل بیت- مرکز اسلامی آفریقای جنوبی	۳۰,۰۰۰	۰	۳۰,۰۰۰	۵۰
۷۵۰۰۰۰-۱۲۱	۱۱۴۳۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی	سازمان تبلیغات اسلامی- بابت بنیاد نهضت سازمان تبلیغات اسلامی	۰	۰	۰	۰
۷۵۰۰۰۰-۱۲۲	۱۱۴۳۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی	سازمان تبلیغات اسلامی- کمک به بنیاد ملی نهضت ملی پیشرفت بانوان	۰	۰	۰	۰
	۱۱۴۳۸۰	ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر	هم‌افزایی و تقویت فعالیت‌ها و تولیدات فرهنگی، هنری و ورزشی	۰	۰	۰	۰

از میان دستگاه‌های حوزه دین و ارشاد اسلامی که میزان تحقق اعتبارات متفرقه انتقال یافته به جداول (۷ و ۱۰) خود را اعلام کردند، فقط سازمان اوقاف و امور خیریه و مجمع جهانی اهل بیت (ع) اعتباراتی را دریافت کرده‌اند و دیگر دستگاه‌ها یا اعتبارات این جدول را اعلام نکرده و یا تحقق آن را صفر اعلام کردند.

جدول ۷. میزان تحقق اعتبارات ردیف‌های متفرقه در ۷ ماه نخست سال ۱۴۰۳ (جدول ۹)¹

شماره طبقه‌بندی ردیف / ۱۴۰۳	عنوان	هزینه‌ای	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	جمع کل	درصد تحقق (میلیون ریال)
۵۵۰۰۰۰	اعتبار ردیف‌های موردی (موقت)				
۲۹	کمک به تأمین زیرساخت‌ها و هزینه‌های پشتیبانی از سفرهای زیارتی اربعین (سازمان اوقاف و امور خیریه)	۲,۸۸۰,۰۰۰	۰	۲,۸۸۰,۰۰۰	۱۰۰
۳۰	ستاد بازسازی عتبات عالیات - کمک	۹,۳۰۰,۰۰۰	۰	۹,۳۰۰,۰۰۰	۱۰۰
۵۹	سازمان تبلیغات اسلامی- صندوق توسعه قرآنی کشور	۰	۰	۰	۰
۸۴	مجمع عالی حکمت اسلامی	۶۹,۷۵۰	۰	۶۹,۷۵۰	۴۶.۵
۸۶	مؤسسه جهانی ولایت و شبکه ولایت	۴,۰۰۰	۰	۴,۰۰۰	۸
	مجموع	۱۲,۲۵۳,۷۵۰	۰	۱۲,۲۵۳,۷۵۰	۵۲

بر اساس جدول (۷)، در مجموع ۵۲ درصد از اعتبارات ردیف‌های متفرقه‌ی اعلامی تحقق یافته که البته اعتبارات تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای آنها هیچ تحقق‌ی نداشته است. در این بین، بیشترین میزان تحقق اعتبارات هزینه‌ای متعلق به ستاد بازسازی عتبات عالیات و کمک به تأمین زیرساخت‌ها و هزینه‌های پشتیبانی از سفرهای زیارتی اربعین، به صورت هم‌زمان با میزان تحقق ۱۰۰ درصد اعتبارات و کمترین آن نیز مربوط به مؤسسه جهانی ولایت و شبکه ولایت، با میزان ۸ درصد تحقق اعتبارات بوده است.

جدول ۸. جدول تفصیلی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون در سال ۱۴۰۳- میزان تحقق هزینه کرد یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری (جدول ۱۲)²

شماره طبقه‌بندی دستگاه اجرایی / ردیف	عنوان دستگاه / برنامه	مبلغ	درصد تحقق (میلیون ریال)
۱۰۹۵۰۳	سازمان اوقاف و امور خیریه - حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون		
۱	برنامه‌های ویژه فرهنگی در مدارس علوم دینی اهل سنت	۰	۰
۱۱۴۰۰۷	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم		
۱	سامان‌دهی و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی و ترویجی و حمایت از تولید محتوای فرهنگی و هنری در فضای مجازی	۰	۰
۱۱۴۰۲۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه		
۱	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی ترویجی ستادهای راهبری و کانون‌های تبلیغ حوزه‌های علمیه	۰	۰
۲	اجرای طرح امین و طرح هجرت	۰	۰

۱. همان.
۲. همان.

شماره طبقه‌بندی دستگاه اجرایی/ ردیف	عنوان دستگاه/ برنامه	مبلغ	درصد تحقق (میلیون ریال)
۱۱۴۰۲۵	شورای عالی حوزه علمیه خراسان		
۱	اجرای طرح امین و طرح هجرت	۰	۰
۱۱۴۰۳۳	مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی		
۱	توسعه همکاری‌های فرهنگی بین‌المللی، برگزاری دوره‌های آموزشی و توجیهی و ایجاد، حمایت و اعزام	۰	۰
۱۱۴۰۴۳	مجمع جهانی اهل بیت		
۱	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و دینی در خارج از کشور (شبکه ثقلین)	۰	۰
۲	دانشگاه اهل بیت	۰	۰
۱۱۴۳۱۸	شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خاوران		
۱	جامعه‌الزها	۰	۰
۲	سامان‌دهی و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی و ترویجی و آموزش نیروی انسانی متخصص	۰	۰
۱۱۴۳۲۵	مرکز رسیدگی به امور مساجد- امور مساجد خراسان بزرگ (رضوی، شمالی و جنوبی)		
۱	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، قرآنی و تحکیم خانواده در مساجد	۰	۰
۱۱۴۳۱۵	ستاد اقامه نماز		
۱	گسترش فرهنگ اقامه نماز	۰	۰
۱۱۴۴۰۰	جامعه‌المصطفی‌العالمیه		
۱	توانمندسازی و مهارت‌افزایی دانش‌پژوهان بر اساس مأموریت‌ها و مشاغل جهت ایفای رسالت‌های حوزه‌ای و حمایت از برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و توسعه و پشتیبانی مدارس تابعه، پیوسته و حوزه‌های علمیه همکار	۰	۰
۱۱۴۳۵۰	ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر		
۱	تقویت فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر	۰	۰

بر اساس مکاتبات صورت گرفته در ضمن گزارش حاضر با دستگاه‌های حوزه دین و ارشاد اسلامی، ۱۴ دستگاه این حوزه میزان تحقق اعتبارات مربوط به بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۴۰۳، با موضوع تخصیص یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت در حوزه دین و تبلیغ را صفر اعلام کرده و بقیه دستگاه‌ها، به رغم پیگیری‌های مکرر، در این باره گزارشی ارائه نکرده‌اند.

۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۴-۱. عدم کارآمدی بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه ۱۴۰۳

تلاش **قانون بودجه سال ۱۴۰۳** در حوزه فرهنگی اختصاص منبع درآمدی از محل ۱ درصد اعتبارات هزینه‌ای شرکت‌ها بوده که سعی داشته تا از طریق ایجاد ضمانت اجرا برای بودجه اختصاصی آنها یعنی بند «ب» تبصره «۱۳»^۱ قانون مزبور امکان وصول این منابع را بالا ببرد، براساس گزارش‌های متعدد اخذ شده از این دستگاه‌ها، در عمل تحقق پیدا نکرده و در نتیجه این امر و علل دیگری مانند افزایش تورم، تحولی در مسیر بودجه دستگاه‌های منظور رخ نداد و در نهایت، می‌توان گفت که بدون در نظر گرفتن بودجه اختصاصی این دستگاه‌ها (یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشور) در ۷ ماهه نخست سال ۱۴۰۳، به‌طور میانگین تنها ۵۰٫۵ درصد اعتبار تخصیصی آنها (حدود ۱۰ درصد کمتر از بودجه مصوب) را دریافت کرده‌اند.

به‌علاوه اینکه در نظر گرفتن چنین اعتباراتی که تجارب گذشته حاکی از عدم تحقق آنها در زمان اجرایی‌سازی قانون بودجه است، علاوه بر طفیلی کردن حوزه دین و فرهنگ نسبت به دیگر حوزه‌ها، این تصور را برای سیاستگذاران و قانونگذاران به‌وجود می‌آورد که اعتبارات لازم جهت انجام وظایف دستگاه‌های حوزه دین و تبلیغ در قانون تأمین شده و طبیعتاً این دستگاه‌ها باید مطابق با آن در حوزه مربوط به خود عملکرد داشته باشند، حال آنکه همان‌طور که بیان شد، گزارش‌های دریافت شده در هر دو سال پیاپی، حاکی از آن است که در عمل این مفاد ماده هیچ‌گونه عملکردی نداشته است. در حالی که براساس بند «۳۱» بخش «امکانات» اصول سیاست فرهنگی کشور، مصوب ۱۳۷۱/۰۵/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی، نظام بودجه‌ریزی در حوزه فرهنگ، دین و تبلیغ باید متضمن حفظ جایگاه مناسب برای بخش حاضر در نظام بودجه‌ریزی کشور بوده و تخصیص اعتبارات به‌نحوی باشد که ثبات مالی لازم برای برنامه‌ریزی بلندمدت فراهم شود و فعالیت‌ها و برنامه‌های فرهنگی تابع تغییرات بودجه جاری کشور نباشد [۴].

۴-۲. هزینه‌شدن بخش قابل توجهی از بودجه سازمان‌های دینی و تبلیغی جهت جبران خدمات کارکنان به‌دلایلی مانند عدم رشد متناسب بودجه دستگاه‌ها همگام با تورم سالیانه

در قوانین برنامه‌های بودجه دو اخیر (سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳)، سهم فصل فرهنگ در کل بودجه کشور همواره بیش از ۲ درصد نبوده است [۳] و [۵]. فارغ از مشکلات کمبود اعتبارات این عرصه، غالب سازمان‌های دینی و تبلیغی اذعان دارند که مجبورند هر ساله درصد قابل توجهی از اعتبارات خود را صرف هزینه‌های اجتناب‌ناپذیری مانند جبران خدمات کارکنان کنند. غالب سازمان‌های دینی و تبلیغی بیش از ۵۰٪ از اعتبارات تخصیصی خود را - که حدود ۸۰٪ از بودجه مصوب آنها در قانون بودجه ۱۴۰۳ است - صرف حقوق و دستمزد نیروی انسانی می‌کنند و باقی مانده اعتبارات، توانایی پوشش دادن برنامه‌های مصوب را ندارد. مضاف آنکه با افزایش تورم، درصد مرتبط با حقوق و دستمزد رفته‌رفته بیشتر می‌شود و برعکس این نسبت، سهم اعتبارات برنامه‌های کاهش می‌یابد و این به‌معنای اُفت عملکرد و اثرگذاری این سازمان‌هاست [۳].

۱. بند «ب» تبصره «۱۳» - در راستای ارتقای اخلاق و فرهنگ اسلامی و همچنین ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، حمایت از تحکیم خانواده و جمعیت و رفع موانع رشد و شکوفایی بانوان، شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت مندرج در این قانون مکلفند یک‌درصد (۱٪) از هزینه‌های خود را به‌استثنای هزینه‌های سود و جریمه‌های بانکی و بیمه با رعایت موازین شرعی برای هم‌افزایی و ارتقای فعالیت‌ها و تولیدات فرهنگی، هنری و ورزشی از قبیل موضوعات قرآنی، ازدواج و خانواده، جوانی جمعیت، توانمندسازی بانوان و آسیب‌زدایی از زنان و خانواده، به حساب خاصی نزد خزانه‌داری کل کشور واریز نمایند تا مطابق جداول تفصیلی موضوع بخش دوم لایحه بودجه صرف اهداف فوق شود. پنجاه درصد (۵۰٪) اعتبارات مزبور صرف برنامه‌ها و فعالیت‌های ستاد ملی جمعیت، اعتکاف، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، اردوهای زیارتی و راهیان نور و پیشرفت، اردوهای جهادی، گردهمایی‌ها، یادواره‌ها و گلزارهای شهدا، طرح مسجد محوری، کمک به مساجد، حلقه‌های میانی، گروه‌ها و مجامع تخصصی مردمی، نمایشی، مطبوعاتی، رسانه‌ای نوین، نشر و کتاب، ترویج فرهنگ کتابخوانی و تولید محتوای فرهنگی فاخر فارسی در فضای مجازی، گردشگری، توسعه و آموزش سواد رسانه‌ای شود. در صورت استنکاف دستگاه‌های مشمول این بند، خزانه‌داری کل کشور مکلف است به‌صورت سه‌ماهه از سرجمع اعتبارات مذکور برداشت و به حساب فوق‌الذکر برای فعالیت‌های یادشده واریز نماید. آیین‌نامه اجرایی این بند توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با همکاری وزارت ورزش و جوانان، ستاد ملی جمعیت، سازمان صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط، ظرف یک‌ماه از لازم‌الاجرا شدن این قانون تهیه می‌شود و به تصویب هیئت‌وزیران می‌رسد.

- [۱]. «قانون محاسبات عمومی کشور» (۱۳۶۶/۰۶/۰۱). مصوب مجلس شورای اسلامی.
- [۲]. رستمی، ولی وبرزگر خسروی، محمد (۱۳۹۳). «ماهیت حقوقی بودجه (سند یا قانون)». پژوهش نامه حقوق اسلامی. سال ۱۵. شماره ۴۰.
- [۳]. عصاره نژاد دزفولی، سینا؛ سیاحی زاده فرد، سیدحسنعلی (۱۴۰۲). «ارزیابی عملکرد قانون بودجه ۱۴۰۲ در حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف»، گروه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف، دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش. مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
- [۴]. «اصول سیاست فرهنگی کشور» (۱۳۷۱/۰۵/۲۰). مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- [۵]. سیاحی زاده فرد، سیدحسنعلی و عصاره نژاد دزفولی، سینا (۱۴۰۳). «بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۵): حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف»، گروه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف، دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش. مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
- [۶]. رجب بیگی، مجتبی و هاشم نیا، شهرام و طیبی طلوع، اصغر (۱۳۹۱). «سنجه های ارزیابی عملکرد براساس رویکرد ارزیابی متوازن (مورد مطالعه: شهرداری کرج)». اقتصاد و مدیریت شهری. سال ۱. ش ۱.
- [۷]. «قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور»، بخش دوم (۱۴۰۳/۲/۳۱). مجلس شورای اسلامی.

گزیده سیاستی

بررسی عملکرد بودجه ۱۴۰۳ در حوزه دین نشان می دهد که اولاً، با گذشت هفت ماه از سال تنها ۴۳ درصد از اعتبارات مصوب تحقق یافته که شایان ذکر است این تخصیص هم مربوط به اعتبارات هزینه‌ای است و عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای صفر بوده و ثانیاً، هیچ بودجه اختصاصی (بند «ب» تبصره «۱۳» قانون بودجه در خصوص تخصیص یک درصد از هزینه‌های شرکت‌های دولتی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت و خدمات کشوری) به آنها تعلق نگرفته است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir